

Тетяна МАЄВСЬКА

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ РИБНИХ ТОВАРІВ В УКРАЇНІ

Проаналізовано тенденції у вилові риби та добуванні інших водних живих ресурсів і зазначено причини негативних явищ. Порівняно обсяги виробництва товарно-харчової рибопродукції та експорту – імпорту протягом останніх років. Наведено дані з відтворення водних живих ресурсів. Запропоновано можливі шляхи підвищення забезпечення населення України рибою і рибопродукцією та зменшення залежності від імпорту.

Рибна галузь є важливою складовою економіки України. Розроблення і впровадження інноваційних технологій у рибництві та рибопереробці вимагають обов'язкового й постійного аналізу інфраструктури рибного ринку.

Мета роботи – встановлення причин недостатнього насичення вітчизняного ринку рибою і рибними товарами та розгляд шляхів його подальшого розвитку.

Об'єкт дослідження – показники, які характеризують стан ринку рибних товарів в Україні. Для цього використано методи аналізу, синтезу, статистичної обробки інформації.

Щорічне споживання риби на душу населення в різних країнах коливається від 1 до 100 кг [1, с. 69, 71]. Споживання риби та морепродуктів на душу населення в нашій державі не досягає міжнародної фізіологічної норми – 20 кг на рік. У 2009–2010 рр. цей показник був на рівні 15 кг [2; 3].

Рішення, ухвалені під час вступу України до СОТ, призвели тільки до збільшення імпорту рибної продукції, а не до розвитку власного виробництва, оскільки не супроводжувалися заходами з реалізації державних програм галузі. Це свідчить про системну кризу вітчизняного рибного господарства [4]. За дев'ять місяців 2011 р. Концепція державної цільової програми сталого розвитку рибного господарства України на 2011–2015 рр. так і не була затверджена.

Понад два роки Україна не сплачує членство у двох міжнародних організаціях із управління рибальством і втратила можливість впливати на ухвалення їхніх рішень. Залишаються невирішеними питання щодо поновлення українського промислу в південній частині Тихого океану.

Ефективність використання наявного фонду внутрішніх водойм для потреб рибного господарства залишається низькою і протягом останніх років застосовується менш ніж на 30 %. Практично не використовується потенційна продуктивність прибережних вод для створення господарств марікультури [5].

Незважаючи на те, що два роки тому простежувалась тенденція до збільшення вилову риби та морепродуктів в Україні [6, с. 30], всі зазначені причини призвели до зменшення його в 2010 р. на 15 % порівняно з 2009 р. (рис.1) [7].

Структурний аналіз вилову риби та добування морепродуктів у 2010 р. свідчить, що підприємства океанічного промислу забезпечили 50.5 % вилову; Азово-Чорноморського басейну – 31.9; внутрішніх водойм – 17.6 %. Першими добуто 110.6 тис. т риби та морепродуктів і вироблено товарної харчової рибної продукції 85.3 тис. т, що на 25 % менше обсягу 2009 р. [2, с. 4–17].

До складу підприємств, які здійснюють промисел за межами економічної зони України, входять рибодобувні підприємства недержавної форми власності ВАТ "Інтеррибфлот", ЗАТ "СРДК", що працюють у районі Центрально-Східної Атлантики (Мавританії), та державні підприємства "Сервіс" і *Fishing Company S.A.*, які працюють у районі Нової Зеландії. Протягом 2010 р. на зазначених підприємствах

працювало 7 суден (два судна перебувають на ремонті) й здійснювався лов скумбрії, морського карася, ставриди, сардини, тріскових, кальмара.

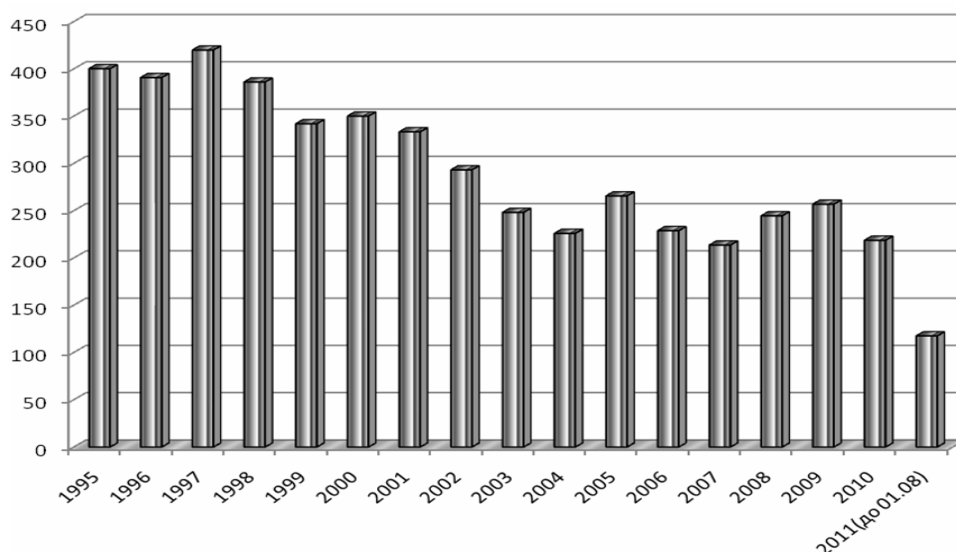

Рис. 1. Волов риби і добування інших водних живих ресурсів протягом 1995–2011 рр., тис. т

В Азово-Чорноморському басейні за 2010 р. виловлено 69.7 тис. т, що на 3.6 % більше минулого року. За видовим складом це переважно шпроти, бички, хамса (анчоус), піленгас, тюлька. У Чорному морі збільшено вилов риби на 3.8 тис. т за рахунок хамси чорноморської та шпротів, однак зменшився вилов атерини, ставриди, калкана чорноморського. В Азовському морі загальний вилов водних живих ресурсів становив 28.9 тис. т і скоротився, порівняно з аналогічним періодом 2009 р., на 1.3 тис. т – переважно за рахунок зменшення вилову тюльки і піленгаса [2]. Зниження вилову останнього стало наслідком несприятливих погодних умов і відсутністю "Режиму промислового рибальства в басейні Азовського моря в 2010 році", яким би дозволявся його промисловий вилов кошільними неводами. Обсяги вилову тюльки скоротився у зв'язку з аномальними умовами під час її нерестової міграції, а також фінансовою кризою та переобладнанням ВАТ ММК ім. Ілліча (основного добувача майже 80 % загального вилову тюльки) на виробництво іншого виду продукції [8, с. 4–6].

Волов риби у внутрішніх водоймах включає три складові:

- за використанням квот;
- у водних об'єктах, які застосовуються у режимі спеціальних товарних рибних господарств (СТРГ);
- риборозведення у ставках.

Загалом у 2010 р. вилов риби у внутрішніх водоймах становив 38.4 тис. т, що майже на 9 % менше, ніж у минулому році [2, с. 32]. Це

відбулося внаслідок значного скорочення вилову риби у пониззі р. Дністра з лиманом, у Курчуганському водосховищі, Дніпровсько-Бузькій естуарній системі та у водосховищах Дніпровського каскаду. Не спасло ситуацію збільшення вилову риби в р. Дунай та Причорноморському лимані.

Щодо використання затверджених лімітів на квоти вилучення водних живих ресурсів [9], то їхній рівень у 2010 р. децю вищий, а кількість суб'єктів цього виду підприємницької діяльності на три менше, ніж у 2009 р. (рис. 2).

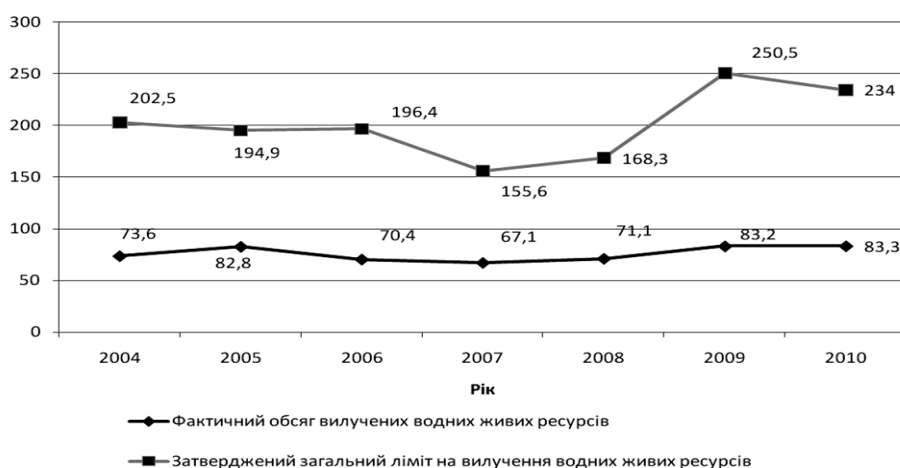

Рис. 2. Обсяги встановлених лімітів і вилучених водних ресурсів, тис. т

Загальний вилов водних живих ресурсів користувачами СТРГ за 2010 р. становив 5654.6 т, що на 761 т менше показника 2009 р., при цьому планові показники виконані лише на 38.6 % [8, с. 7–8].

За статистичними даними [2], випуск товарно-харчової рибної продукції (включаючи консерви рибні) в 2010 р. становив 147.7 тис. т, що на 14.4 % менше, ніж у 2009 р. Одні підприємства нарощували темпи її випуску (ВАТ "Інтеррибфлот", ЗАТ "СРДК", ДП "Сервіс", ВАТ "Сімферопольський КЗ ім. Кірова", Севастопольський РКК "Новий", ТОВ РКЗ "Вінтар"), інші скорочували їх (ДАК Fishing Co. S A, берегові підприємства Кримська РКС, ТОВ "Південна Мануфактура "Пролив", Північно-Азовський РКС, ТОВ РП "Бриз", ТОВ "Істок").

У структурі товарно-харчової рибної продукції майже 53 % припадає на рибні консерви, яких у 2010 р. виготовлено на 0.1 % більше, ніж у 2009 р. Значну частку їх виробляють підприємства, розташовані в АР Крим – 16 %, Одеській області – 17, Дніпропетровській – 8, Харківській – 5, у м. Севастополі – 22 % [10].

Виробництво такої продукції, як риба, філе рибне, м'ясо риби без кісток, морожена печінка, ікра, молочко риби мороженої, зменшилося на 36 %, а філе рибного в'яленого, солоного чи в розсолі, крім коп-

ченого, збільшилося на 18 % порівняно з 2009 р. Також відбулося зменшення випуску риби копченої (включаючи філе) на 5 %. Виготовлення кормового борошна, яке здійснюють переважно океанічні підприємства, зменшилося на 66 % [2, с. 17].

Виробництвом консервів і пресервів станом на 01.01.2011 р. займається 166 підприємств, які перебувають на обліку в Державному комітеті рибного господарства України [10]. На 15.02.2011 р. припинили випуск продукції 13 підприємств у зв'язку з важким фінансовим станом, значним підвищенням цін на імпортовану сировину – філе оселедця, скумбрію, сардину, сардинелу, горбушу, сьомгу тощо. Значна кількість підприємств зменшила обсяги виробництва на 50 %.

У 2010 р. збільшено обсяги та вартість експорту вітчизняної рибопродукції (рис. 3). Україна експортує переважно свіжу та охолоджену рибу й рибні консерви до Російської Федерації та Казахстану. Експорт риби та морепродуктів зріс на 5 % порівняно з відповідним періодом 2009 р., а експорт – на 8.1 % [2, с. 18].

Із районів промислу в 2010 р. експортовано замороженої риби океанічного походження (скумбрії, сардини, сардинели та ін.) 11.3 тис. т.

Майже 23 % усього експорту мороженої риби Україна поставляє до Панами (в 2010 р. – 14.3 тис. т на суму 7.2 млн грн) [2, с. 20–29].

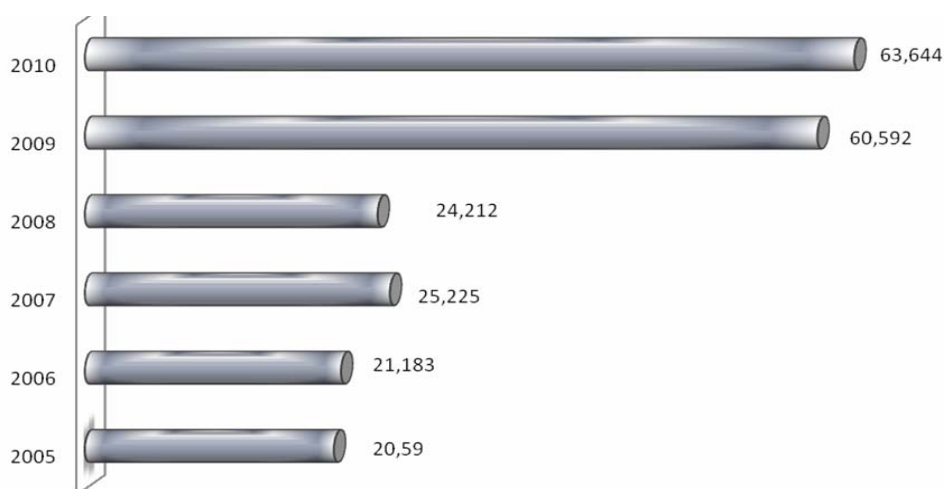

Рис. 3. Експорт української рибопродукції за 2005–2010 рр., тис. т

Дані щодо імпортування риби та морепродуктів в Україну за останні 5 років наведено на рис. 4 [2, с. 19]. За 2010 р. цей показник зріс порівняно з 2009 р. на 4.6 % і становив 653.5 млн доларів США. У 2010 р. імпортовано також 53.1 тис. т філе рибного, 37 % якого становить оселедець, а також 41 тис. т готової або консервованої продукції на суму 70.2 млн доларів США, що на 8 % більше минулого року [2, с. 20–29].

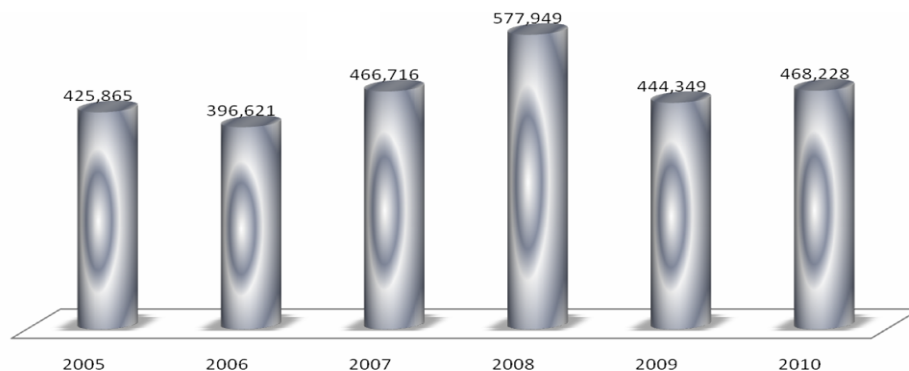

Рис. 4. Імпорт риби та морепродуктів в Україну за 2005–2010 рр., тис. т

Середні ціни на рибопродукцію зросли як у світі, так і в Україні. Загалом у торговій мережі по Україні за 2010 р. ціна на рибопродукцію зросла на 3.8 %, що приблизно на 17 % менше минулого року [11].

Насичення ринку можливе через розширення асортименту та обсягів виробництва товарно-харчової рибопродукції, яке залежить від вилову (якщо не враховувати імпорт). Імпортована ж продукція не завжди відповідає санітарним вимогам, діючим у нашій країні, вимогам первинної обробки, ставить у пряму залежність продовольчу безпеку країни від міжнародних монополій та передбачає постійне загальносвітове зростання вартості продукції [12, с. 13].

Збільшення вилову риби в наступних роках може реалізовуватися завдяки своєчасному виконанню Державної програми "Відтворення водних живих ресурсів у внутрішніх водоймах та Азово-Чорноморському басейні".

У 2010 р. державними рибовідтворювальними комплексами України здійснено значне вселення водних живих ресурсів – 5.9 млн од. (рис. 5) [13].

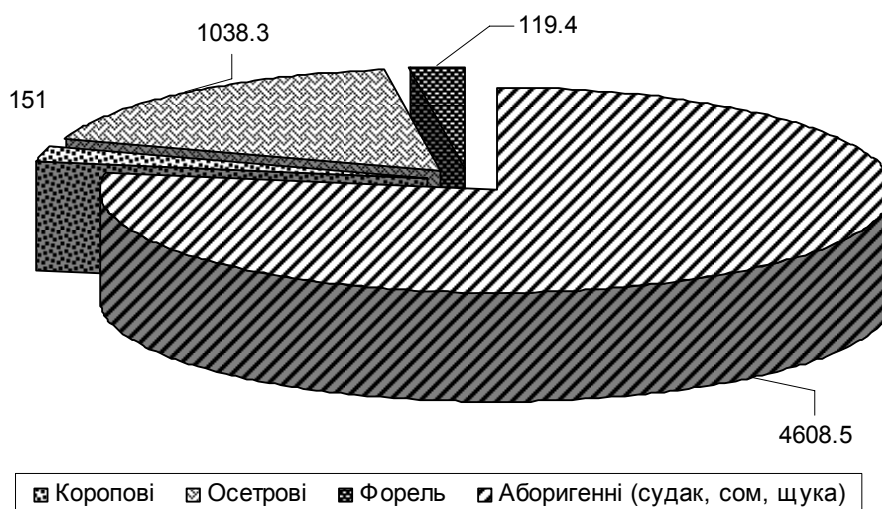

Рис. 5. Кількість вселених видів риби, тис. од.

Усього за державним замовленням у 2010 р. вселено у рибогосподарські водні об'єкти України 10.3 млн од. молоді цінних промислових видів риби (рис. 6) та видів, занесених до Червоної книги України. В Азово-Чорноморський басейн вселено майже 3.8 млн од. молоді судака та осетрових [13].

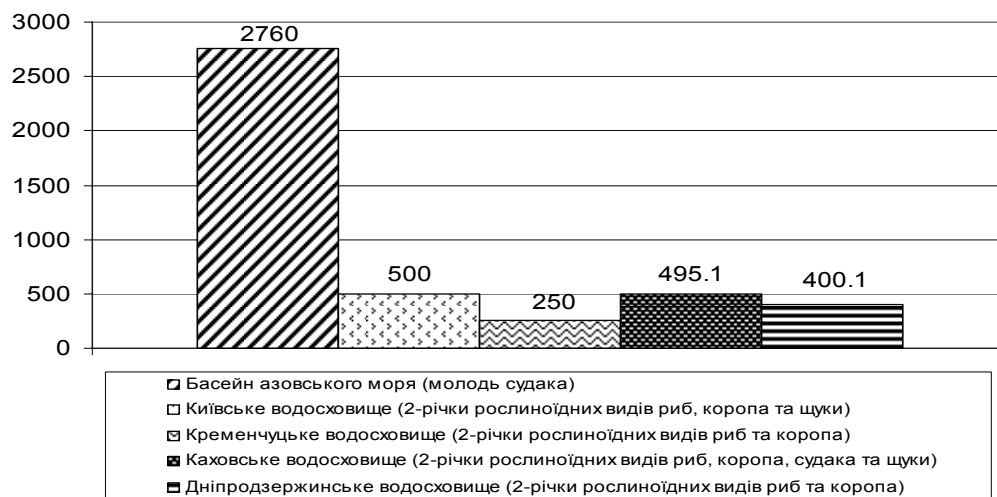

Рис. 6. Кількість вселених риби за водними об'єктами в 2010 р., тис. од.

Оскільки бюджетні видатки за програмою "Відтворення водних живих ресурсів у внутрішніх водоймах та Азово-Чорноморському басейні" в 2010 р. надійшли лише в IV кварталі, що унеможливило проведення відтворювальних робіт із камбалою, осетровими та кефалевими видами риби, нерест яких проходить у ранній весняний період, то найближчим часом збільшення вилову цих риби можна не очікувати [13].

Підвищення рівня забезпечення населення України рибою та рибною продукцією можливе за рахунок раціонального використання потенціалу всіх видів внутрішніх водойм. Перспективність вирощування риби в країні зумовлена їх значними площами та впровадженням трирічного циклу розведення товарної риби [14, с. 135–136].

Залишається практично не освоєним ринок рибних продуктів швидкого приготування: ковбас і сосисок, термічно обробленої риби, рибно-овочевих кулінарних і рибно-борошняних виробів [15, с. 28], відсутні технології виробництва рибних кулінарних виробів (зокрема, типу "суші") на основі гідробіонтів України [16; 17].

Після аналізу літературних джерел визначено, що рибний ринок України розвивається хаотично; існує значна різниця між попитом та пропозицією; ринок є імпортозалежним. Покращання ситуації можливе за рахунок збільшення виробництва рибної продукції, формування та утримання племінної бази для вдосконалення якості об'єктів аквакультури; розширення сировинної та кормової бази рибного господарства; відновлення природних нерестовищ у рибогосподарських водоймах; стимулювання просування вітчизняної рибної продукції на внутрішній і зовнішній ринок за рахунок розширення асортименту та поліпшення якості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Состояние* мирового рыболовства и аквакультуры. — Рим : ФАО, 2010. — 225 с.
2. *Рибне* господарство України. Статистичний збірник / Державний комітет статистики України. — К., 2011. — 44 с.
3. *Доповідь* міністра М. Присяжнюка від 07.07.2011 / Міністерство аграрної політики та продовольства України. — Режим доступу : <http://www.minagro.gov.ua/news/?pg=12080>.
4. *Про затвердження* концепції державної цільової програми сталого розвитку рибного господарства України на 2011–2015 роки / Проект розпорядження КМУ // Державне агентство рибного господарства України. — Режим доступу : http://www.dkrg.gov.ua/index.php?lang_id=2&content_id=717.
5. *Колегія* Держкомрибгоспу від 28.09.2010 // Державне агентство рибного господарства України. — Режим доступу : http://www.dkrg.gov.ua/index.php?lang_id=2&content_id=662.
6. *Шкарупа О. В.* Современное состояние рыбной отрасли в Украине / О. В. Шкарупа, В. Ф. Пличко, А. В. Кожушко // Рибогосподарська наука України. — 2010. — № 4. — С. 30—36.
7. *Рибне* господарство. Архів / Державний комітет статистики України. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
8. *Аналітична* довідка про підсумки роботи рибогосподарського комплексу України за 2010 рік // Державне агентство рибного господарства України. — 2011. — 62 с.
9. Про розподіл лімітів на квоти спеціального використання водних живих ресурсів загальнодержавного значення у 2010 році / Державне агентство рибного господарства України. — Режим доступу : http://www.dkrg.gov.ua/index.php?lang_id=2&content_id=579.
10. *Інформація* щодо стану роботи суб'єктів господарювання, які здійснюють консервне та пресервне виробництво / Державне агентство рибного господарства України. — Режим доступу : http://www.dkrg.gov.ua/index.php?lang_id=2&content_id=703.
11. *Індекси* споживчих цін на товари та послуги у 2010 році, 2011 році / Державний комітет статистики України. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
12. *Величко О. В.* Стан та особливості функціонування рибогосподарського підкомплексу / О. В. Величко // Вісн. Хмельниц. нац. ун-ту. — 2011. — Т. 3, № 2. — С. 12—16.
13. *Відтворення* водних живих ресурсів у внутрішніх водоймах та Азово-Чорноморському басейні у 2010 році / Державне агентство рибного господарства України. — Режим доступу : http://www.dkrg.gov.ua/index.php?lang_id=2&menu_id=57;http://www.dkrg.gov.ua/index.php?lang_id=2&menu_id=168.
14. *Загороднюк О. В.* Перспективи розвитку вітчизняного ринку риби / О. В. Загороднюк // Вісн. Полтав. держ. аграр. акад. — 2011. — № 1. — С. 135—139.

15. Козлова С. Ринок морепродуктів України: аналіз і тенденції / С. Козлова // *Товари і ринки.* — 2009. — № 2. — С. 24—29.
16. *Лебская Т. К.* Производство суши: состояние, проблемы, перспективы / Т. К. Лебская, Т. Н. Маевская : материалы I Междунар. науч.-практ. конф. "Модернизация современного общества: проблемы, пути развития и перспективы", (Ставрополь, 2011). — Ставрополь : Центр научного знания "Логос" 2011. — С. 56—60.
17. *Лебская Т. К.* Перспективы развития рынка суши в Украине / Т. К. Лебская, Т. Н. Маевская // Техника и технология пищевых производств : VIII Междунар. науч.-техн. конф., 27–28 апр. 2011 г. : тезисы. докл. в 2-х ч. — Могилев : УО "МГУП", 2011. — Ч. 1. — С. 227.

Стаття надійшла до редакції 10.10. 2011.

Маевская Т. Перспективы развития рынка рыбных товаров в Украине.
Проанализированы тенденции улова рыбы и добычи других водных живых ресурсов в Украине с указанием причин негативных явлений. Сравнены объемы производства товарно-пищевой рыбопродукции и экспорта – импорта в последние годы. Приведены данные по воссозданию водных живых ресурсов. Рассмотрены пути повышения обеспечения населения Украины рыбой и рыбопродукцией и уменьшения зависимости от импорта.

Maevskaya T. Market prospects of fish products in Ukraine.
Trends in the catch of fish and production of other aquatic resources are analyzed and the reasons for negative events are stated. Production of commodity-food fish and export-import in recent years are compared. Data on reconstruction of aquatic resources are given. Possible ways of improving the provision of Ukraine's population with fish and fish products and reducing dependence on imports are suggested.